

Adrian Grauenfels: Bucurestiul Evreiesc disparut

Cărțile de istorie susțin că în urma pogromurilor din Ucraina din secolul al 16-lea s-a așezat în România un val de evrei așkenazi, vorbitori de idiș.

Deși în număr redus, în București se cunosc evreii de timpuriu (în sec 16 erau medici la curtea domnească), iar în jurul anilor 1550, este pomenită existența unui grup de evrei sefarzi (de origine spaniolă) condus de David Ibn Usa, probabil liderul religios al comunității; mai sunt pomeniți Isac Rufus și Habib Amato, care aveau prăvălii în București.

Proveniența lor este de la sud de Dunăre, mai ales din Istanbul , se numeau Sefarzi deoarece erau de origine din Spania, fugiți datorită persecuțiilor religioase de acolo.

Ei s-au așezat în mahalaua Jigniței, la sud de Sf. Gheorghe Vechi, nu departe de Curtea Domnească, în jurul străzilor Sf. Ioan-Nou și Negru Vodă , erau mai ales zarafi și creditori pe lângă Domnie sau marii boieri.

Alții evrei veneau din Thessaloniki (Grecia).

Imigrația masivă către București s-a produs mai cu seamă după Unirea Principatelor.

Noii veniți s-au așezat în majoritate în jurul zonei locuite de conaționali de rit spaniol pe străzile Sf. Vineri, Văcărești, Mircea Vodă, Anton Pann, începutul Căii Dudești.

Aceștia vorbeau limba germană și idiș.

Apar cimitire și case de rugăciune separate.

În Ardeal se construiesc sinagogi mici, numite shil, care serveau ca școli pentru evrei.

Evreii polonezi apar masiv în București în sec 19, ei construiesc prima sinagogă ortodoxă în 1846 și mai târziu Templul Coral de la Sfânta Vineri.

În stradă Mămulari (numele vine din limba turcă însemnând comercianți de mărunțișuri) se ridică Templul Unirea Sfântă, Sinagoga Croitorilor și o baie tradițională (mikve).

O sinagogă mare se afla în stradă Adamache .

Între străzile Moșilor și Taica Lazăr (un evreu negustor de haine vechi) se aflau cele mai multe afaceri evreiești.

Se găseau acolo cafenele, magazine, case de rugăciuni, prăvălii diverse care serveau o populație foarte densă de oameni săraci, proletari , mici meseriași.

Evreii mai săraci aveau ca ocupație cu preponderență croitoria, tinichigieria, vopsitoria.

Alții erau cizmari, curelari, tapițeri, geamgii, frizeri. Cartierul Văcărești era (în afară zonelor locuite de evreii sefarzi) unul din cele mai sărace, cunoscut mai ales prin negustorii de haine vechi și Târgul de vechituri, de o celebritate dubioasă în epocă.

Celebra Hală de Vechituri a fost demolată în 1930.

Scriitorul Isac Peltz publică în 1933 romanul sau "Calea Văcărești" care descrie cu amănunte această comunitate colorată.

În Sec 19 apar meseriași ceva mai înstăriți care posedau case cu prăvălii la parter și locuințe plasate peste ele.

Erau de predilecție blănari, pantofari, fierari, tinichigii de acoperișuri, dulgheri, câțiva erau negustori de instrumente muzicale.

Cu pricepere, stăruința și spiritul întreprinzător specifice, făcând orice fel de comerț, evreii au pătruns treptat pe Gabroveni și Lipscani, apoi și pe alte străzi din centrul comercial: Carol, Șelari, Smârdan, luând locul negustorilor bulgari, greci sau români, la început închiriind și apoi reușind să devină proprietari pe multe din spațiile comerciale.

Dar cartierul nu era un ghetou și limitele lui sunt greu de definit.

Bucureștii devin un oraș cosmopolit semănând cu un covor format din petice, diversele sale comunități conviețuiau armonios împreună.

La intersecția străzilor Călărași cu Văcărești exista un han evreiesc care a funcționat între secolul 18 și 19.

Purimul, cea mai veselă sărbătoare evreiască, este sărbătorit primăvara. Scriitorul Brunea - Fox a scris despre Purim și împreună cu fotograful Isac Berman au luat la Hala Traian imagini remarcabile cu cei ce purtau măști

tradiționale.

În secolul 19 Calea Văcărești devine inima cartierul evreiesc.

Evreii formau cea mai numeroasă comunitate minoritară din București - aproape 11% din populația orașului în perioada interbelică.

Cartierul evreiesc alcătuia o zonă de locuire compactă pe malul stâng al Dâmboviței, având ca axă centrală Calea Văcărești și începutul Căii Dudești.

În anii 30 funcționau în capitală cam 130 de sinagogi și shiluri.

Caracteristice erau ceainăriile care după ora șase seara, indiferent de vremea de afară erau pline, se asculta la gramofon cântece religioase evreiești.

Existau și multe lăptării și măcelării tradiționale (unde se vindea carne coșer).

Străzile locuite de evreii săraci aveau case lipite unele de altele, cu o populație numeroasă înghesuită în apartamente ieftine.

Seara, o viață intensă domnea pe aceste străzi astfel pomenite:

“Înghesuți în case strâmte, trăiesc fără spațiu și fără aer, lucrând în jurul unei lămpi afumate, muncind cu stăruință și avizi de a-și câștiga puțină bunăstare. Seara, după închiderea birourilor și magazinelor unde marea lor majoritate sunt ocupați, cartierul lor devine foarte însuflețit, toată această populație se răspândește pe străzi, femei, copii și bătrâni(...) trăind unii cu alții, împărțind aceeași soartă, se cunosc între ei ceea ce dă caracterul special de intimitate (...). Cel al cărui drum se întâmplă să treacă seara mai târziu prin aceste

cartiere este foarte surprins să vadă, la ora la care restul orașului este aproape așipit, viața încă intensă din acest colț de oraș.”

Începutul secolului 20 este marcat de dezvoltarea literaturii și a artelor.

O serie de evrei bucureșteni devin celebri pentru aportul lor la cultură și avangardele care zdruncinau clasicismul.

Trebuie pomenite câteva personaje devenite faimoase, provenite din cartierele evreiești.

Moise Cilibi Scwartz (1812-1970)

Negustor ambulant, primul scriitor evreu de limba română.

Originar din Focșani , scrieilde și 14 broșuri de sfaturi practice care se vindeau în tiraje neobișnuit de mari. I. L. Caragiale l-a cunoscut și apreciat.

În „Epoca literară” din 1896 își amintea de „pildele și apropourile” lui Cilibi ca de niște „buni prieteni” ai copilăriei sale: *„Cărticelele acelea au făcut multă plăcere copilăriei mele; cu ele am petrecut multe seri într-adevăr încântătoare, pe atunci când începusem să știu a citi și poate nu puțină influență a avut acea citire asupra spiritului meu”*. G. Călinescu îl consideră printre primii umoriști și îl vede ca pe un fel de Anton Pann evreu: *„Geniu oral, fără știință de carte [...] Maximele lui sunt pline de un sănătos umor bătrânesc”, criticul reținând, între alte cugetări, și pe aceasta: „Într-o zi Cilibi Moise a dat de o mare rușine: l-au călcat hoții noaptea și n-au găsit nimic.”*

Maria Ventura (1886-1954)

Actriță, debutează la Paris sub patronajul marei Sarah Bernhardt. Debutează în România la Teatrul Național în București în 1910. Apare la Paris , Monte Carlo, iar în război devine infirmieră și ajută bolnavii de tifos. Se alătură rezistenței franceze în timpul celui de-al II-lea război mondial.

Marcel Iancu (1895-1984)

Pictor avangardist, fondator al dadaismului alături de evreul Tristan Tzara. Arhitect, grafician și gravor. A construit în București clădiri după noi idei arhitecturale, cubiste. Scrie la revista Contimporanul alături de Voronca și Arghezi. A emigrat în Israel unde înființează o colonie a artiștilor la Ein Hod la sud de Haifa . Un muzeu permanent prezintă vasta operă a lui Iancu.

Isac Peltz (1899-1980)

Scriitor al "Căii Văcărești ". Cartea sa transformă o dramă personală într-un roman puternic plasat în mahalaua evreiască, carte la care a lucrat timp de 10 ani. Este o prețioasă mărturie al atmosferei și moravurilor cartierului în anii 20. Mai scrie și " Foc în Hanul cu Tei ". Publicist și jurnalist apreciat.

Nicolae Stroe (1905-1990)

Actor de revistă și regizor la teatrele Majestic, Compania Cărbuș, Teatrul Atlantic. A jucat în celebra companie Stroe și Vasilache prezentând șlagăre optimiste, pline de umor. La radio avea un program umoristic săptămânal: "Aloo Aici e Stroe.."

Mihai Sebastian (Iosif Hecter 1907- 1945)

Jurnalist, dramaturg, romancier cu studii de drept și filosofie la București.

Scrie piese de teatru și un jurnal reeditat în 1995 în care face ample referințe la suferințele scriitorului incurabil bolnav, Max Blecher .

Jules Perahim (1914-2008)

Scenograf, pictor, grafician .

Activ de la 18 ani în grupul de avangardă. Prieten cu Gherasim Luca , Aurel Baranga, Victor Brauner, Sașa Pană. Antifascist, Perahim s-a refugiat în Uniunea Sovietică, apoi revine în România după război.

Iosif Berman (1890-1941)

Fotoreporter, corespondent și portretist pentru casa regală. A lucrat pentru NY Times, AP, National Geographic. Ziarist la Adevărul și Dimineața . Amic cu Brunea - Fox, realizează poze memorabile ale orașului.

Fox scrie despre Berman: "... În mâna lui Berman, ca la alții vioara, aparatul cu lentilă se umanizează".

Iosif Iser (1881-1958)

Pictor expresionist , folosea la început linii groase și un colorit închis, pământiu.

A lucrat pentru presa socialistă la ziarele Facla și Adevărul unde publică multe caricaturi. Desenele sale satirice abordau problemele societății românești, prin prisma conflictului dintre clase, și erau adresate în special monarhiei și burgheziei, subliniind, totodată, rolul mișcării muncitorești. După al Doilea Război Mondial, a pictat din nou teme socialiste, în special portrete de muncitori. În 1955 a fost ales membru al Academiei Române. A decedat în 1958, la București.

Alte străzi ale cartierului erau străzile Israelită și Spaniolă chiar pe locul unde este azi magazinul Unirea, cele locuite de evreii sefarzi, formau un cartier diferit; casele cu grădină și curte, fără magazine, formau “cartierul aristocrației israelite și spaniole, îmbogățita prin mici afaceri cinstite de bancă...și bursa”(H. Stahl) iar “câteva din zidirile lor sunt vestite prin stilul lor măreț” (I. Barasch). Prin bogăția și cultura superioară, evreii spanioli “au reprezentat întotdeauna elemente de cultură și rafinament în mijlocul conașionalilor lor” (C.

Giurescu).

Aspecte social - culturale.

O populație numeroasă avea nevoie de instituții sociale și culturale.

În 1893 este fondată societatea Voința care stimula mersul la școală a copiilor nevoiași.

Din 1897 datează "Amiciția" și în anul următor "Știința" societăți care își propuneau acțiuni culturale și de ajutor pentru elevii săraci.

Un comerciant Bernard Cohen și un cafegiu Focsaner donează terenuri vaste aflate pe lângă șoseaua Giurgiului pentru a se înființa un cimitir evreiesc, cel de la Filantropia fiind supra solicitat.

O familie numită Eckstein clădește o baie comunală și o cantină pentru copii. 200 de copii frecventau regulat aceste stabilimente.

În Calea Moșilor se deschid hanuri, un cinematograf, drogherii, berării și patiserii. Să nu uităm de spitalul Caritas al comunității evreiești din București.

Din anul 1940 politica antisemită a guvernului Goga - Cuza duce la pierderea cetățeniei pentru circa 200.000 de evrei.

În August 1940 se legiferează legi inspirate de politica de la Nurenberg și se interzic căsătoriile mixte între evrei și ne-evrei .

Evreii sunt excluși din asociații, școli, teatre. Apar rebeliuni legionare care au dus la incendierea Templului Spaniol din strada Negru Vodă, distrus apoi complet.

Templul Coral (în stil maur după un model de sinagogă vieneză) a fost devastat în 1941 .

O revoltă contra generalului Antonescu se transforma în pogrom ,calea Văcărești fiind în centrul animozităților.

După cel de-al doilea război mondial o mare parte din evrei plecă din România spre Israel și din cei 70.000 de evrei Bucureșteni rămân pe loc circa 4000.

O altă perioadă de declin se datorează vederilor urbanistice grandomane ale lui Ceaușescu, care decide să demoleze cartierul dar și alte zone ale orașului vizând proiecte megalomane de stil Stalinist.

Ceaușescu a demolat după 1980 multe sinagogi și biserici .

Sinagoga Malbim (construită în 1864), un adevărat centru spiritual al evreilor din România (cea mai mare sinagogă ortodoxă) se afla pe Strada Bravilor nr.4 lângă fosta Piața Cauzași. A fost demolată odată cu restul cartierului în anii '80.

Locurile sunt de nerecunoscut, străzi întregi au dispărut iar altele sunt rămășițe cu nume schimbate. (Străzile Sf. Ioan Nou, Banu Mărăcine, Sf. Nicolae Jitnița, Adam Goldfaden nu mai există; fosta Stradă Macin se cheamă acum Negru Voda - iar fosta Stradă Negru Vodă, care era mai la sud nu mai există; actuala stradă Macin este o porțiune din fosta Labirint, iar vechea Cauzași nu mai există).

În anul 1987 Sinagoga Sefardă este dărâmată ca și o parte din cartier.

Au rămas în funcțiune doar două sinagogi în tot orașul.

Templul Coral și el vandalizat se afla azi în renovare.

Cartierul evreiesc este o umbră, farmecul orașului, diversitatea lui, țesătura urbană delicată și autentică au fost lichidate ireversibil.

Adrian Grauenfels 2013